

seksualnosti in je edinstven prispevek k etiki, je del uporabne etike. *Etika in seks* je izvrsten dokaz, da je seks vreden filozofske obravnave, saj je seks praktično najbolj in hkrati teoretično najmanj raziskana praksa, ki se je akademski diskurz prekanjeno izogiba kot manjvredne trivialne prakse. Za pretenciozne racionalistične akademske razprave seks ni vreden resne obravnave, saj se subjektivnost in senzibilnost seksa ne skladata z "Objektivno Racionalnostjo Pravih Znanosti". Po Primorcu je to krivda še zmeraj globoko usidrane katoliške etike in vplivov filozofov stoične šole, ki so prisegli na vrednote racionalnosti in notranje svobode, nezdružljive s strastmi, ter vpliva metafizične tradicije na tradicijo zahodne znanosti, ki je "črpala iz učenja Platona in pitagorejcev ter zoperstavljala materialno in nematerialno, telo in dušo, ter zadnjo povzdigovala, prvo pa omalovaževala" (Primorac, 2002: 16).

Spodbudno pri knjigi je, da bodo bralci/ke – tudi tisti nepoučeni o filozofiji, lahko tekoče brali stimulatívne zapiske Igorja Primorca, saj je delo napisano v zelo berljivem jeziku. Akademsko-raziskovalna srenja, študenti/ke, ki jih zanima teoretska obravnava seksa, ter vsi ostali, ki se počutijo utesnjeni in prizadeti ob moraliziranju o seksu, so s prevodom Primorčeve knjige dobili pomemben material za začetek osvoboditve na področju človeške seksualnosti. Čeprav v tem oziru pri Primorcu pogrešamo iskro revolucionarnosti, pa z malo imaginacije vseeno lahko uvidimo, da na implicitni ravni prižiga iskrico in da iskrica tli. Tradicionalno spolno moralo, ki se je skozi zgodovino vzpostavila kot samoumevna, pa zavračamo z argumentom, da je to "le ena od več hkratnih in legitimnih možnosti v zvezi s človeško seksualnostjo: zgolj en seksualni ideal, ne pa prava etika seksa" (Primorac, 2002: 35).

Citirana literatura:

Foucault, Michel (2000): Zgodovina seksualnosti I: Volja do znanja. Ljubljana: ŠKUC.

Toš, Niko ur. (1999): Vrednote v prehodu II: Slovensko javno mnenje 1990-1998. Ljubljana: FDV, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja.

Mojca Sušnik

Maca Jogan: Seksizem v vsakdanjem življenju. Ljubljana: Znanstvena knjižnica, FDV, 2001 276 strani (ISBN 961-235-066-3), 4.200 SIT

V obdobju, ko se je navidezno že močno izboljšal položaj žensk v privatni in tudi javni sferi, se gotovo postavlja vprašanje, ali se bo kdaj sploh možno dejansko približati idealom doseganja enakih možnosti, pravic in dolžnosti ne glede na spol. Na večini področij javnosti in v privatnem namreč še vedno obstaja vrsta diskriminatornih praks. Razlogi za takšno stanje so različni in o seksizmu v vsakdanjem življenju kot enem izmed njih govori prav pričujoča knjiga. Avtorica se posveča različnim področjem vsakdanjega življenja: od medijskih konstrukcij do politike, izobraževanja, religioznosti, tradicije, družine in spolnega nadlegovanja.

V začetku je tako središče pozornosti seksizem v medijski produkciji. Avtorica analizira tisk v Sloveniji, ki je izhajal po drugi polovici 19. stoletja in vse do konca 20. stoletja, in je prispeval svoj delež k ohranjanju diskriminacije po spolu. Pri takšni analizi ne more ignorirati pisanja glavnih katoliških sociologov, med katerimi naj izpostavim le nekatere: A. Stres, A. Gosar, J. Jeraj, A. Ušeničnik, A. Mahnič in J. E. Krek. Avtorica sicer zapiše, da izsledki mednarodne raziskave kažejo, da "prevladujoča androcentrična usmeritev množičnega komuniciranja na Slovenskem nič ne moti odgovornih oblikovalcev programske politike v medijih" (Jogan, 2001:

48), vendar sem ob branju pogrešala več pozornosti, namenjene kritiki glavnih akterjev medijske produkcije, torej novinarjev in novinark ter urednikov in urednic. Le-ti so glavni kreatorji medijskih podob in (so)odločajo o temah, ki jih vključujejo v medije ter o načinu poročanja o njih.

Drugo poglavje je namenjeno razmerju med politiko in spolno hierarhijo. Na začetku avtorica izpostavi pomen pridobitve volilne pravice za ženske, s čimer so pridobile pravico do odločanja in postale aktivne državljanke. Sledi aktualna primerjava z drugimi evropskimi državami in priporočili različnih (relevantnih) evropskih institucij (npr. Svet Evrope). V knjigi tako dobimo vpogled v različne mednarodne raziskave. Rezultate vseh pa povzame podatek, da izsledki raziskav dogajanja v slovenski družbi in drugih (primerljivih) okoljih kažejo na štiri stopnje povečevanja družbene (politične) moči žensk: od popolnega izključevanja do delnega in pogojnega vključevanja ter popolnega vključevanja žensk v javni prostor. Avtorica enači družbeno in politično moč, vendar je vprašanje, kako razumemo politično. Mislim, da je politično pomembno tudi v širšem pojmovanju, ki vključuje več akterjev, in ne le institucionalno dimenzijo politike (državne strukture političnega odločanja, razmerje država-parlament, stranke-civilna družba). Če na tem mestu zelo poenostavim, mislim, da je prav prostor političnega, ki predstavlja prostor politične enakosti, prostor, v katerem so različni ljudje obravnavani kot enaki in imajo enake možnosti za javno delovanje, izjemno pomemben prav pri obravnavani tematiki.

V nadaljevanju knjige je posebna pozornost namenjena tudi udeležbi žensk v političnem delovanju po drugi svetovni vojni v Sloveniji. Pomembno je poudariti, da takrat "družbena moč žensk torej ni (bila) enaka njihovi družbeni koristnosti oziroma pomembnosti" (Jogan, 2001: 60). V tretjem poglavju je raziskovanje fokusirano na odnose med ustvarjanjem znanja, izobraževanjem in seksizmom. Preberemo rezultate številnih empiričnih raziskav, ki zajemajo vstopanje žensk na univerze, delež žensk med univerzitetnimi učitelji, delež študentk v študentski populaciji, delež žensk glede na skupno število diplomantov v Sloveniji, delež žensk z magisteriji in doktorati v Sloveniji ipd. Zanimivi so tudi rezultati raziskave *Položaj znanstvenic v Sloveniji* (izvedena leta 1996), kjer so posebej izpostavljeni odgovori o akademsko delujočih ženskah in njihovim opravljanjem družinskega dela. Sledi še podpoglavje o problematiki spolov v raziskovanju in akademskem izobraževanju v Sloveniji.

V naslednjem sestavku se avtorica sprašuje, kako so cerkvene institucije in sama religioznost vplivale na seksizem. Pri obravnavanju tega vprašanja seveda ne more mimo povelečevanega lika Marije Device in opredeljevanja ženske narave (identitete) s posebno skrivnostno zvezo z Bogom. Poleg tega lahko preberemo, da je podrejen položaj ženske kot matere v *Apostolskem pismu o dostojanstvu žene* dodatno opravičen s sklicevanjem na izvorni greh. Vsekakor je z empiričnimi podatki podkrepljena teza, da je sekularizacija postala neločljiva sestavina vsakdanjega življenja v Sloveniji.

Spolnost in sodobnejša senzibilnost za spolno nadlegovanje sta obravnavani v petem poglavju. Spolnost je bila kot javno vprašanje zastavljena na prehodu v devetdeseta leta tudi v Sloveniji, ko se je odločalo o tem, ali bo v Ustavi RS zapisana pravica do svobodnega odločanja o rojstvu otrok ali ne. Istočasno pa je spolno nadlegovanje še precej neraziskano področje, saj se mu v preteklosti ni namenilo nikakršne pozornosti. Kljub temu dejstvu pa so do danes vendarle že zbrali nekaj empiričnih podatkov. Avtorica se še prav posebno posveča področju spolnega nadlegovanja na delovnem mestu, tudi v Sloveniji.

V šestem poglavju o družini in seksizmu si lahko preberemo, kaj pomeni tako imenovano novo očetovstvo, kaj se dogaja s "starim" očetovstvom, kako je z družinsko obremenjenostjo žensk, s porodniškim/starševskim dopustom in s pravico do očetovskega dopusta. Vsekakor je moč najti veliko zanimivih empiričnih podatkov s tega področja. K napisanemu v knjigi bi dodala še mnenje Gorza (1989: 150 - 151), ki pravi, da glavni vir deprivilegiranosti žensk izhaja iz materinske vloge. Z vidika socialnega sistema je namreč materinstvo po eni strani funkcija, ki jo ženska mora opraviti za družbo, po drugi strani pa ji ta funkcija daje strašansko moč nad otrokom. S svojim telesom mati štiti otroka pred družbo in hkrati mu z materinsko ljubeznijo razkriva

njega samega kot "absolutno enkratnega subjekta s pravico do te enkratnosti". Ravno zato poskuša družba narediti vse, kar lahko, da bi omejila in zaustavila moč žensk nad njihovimi otroki, prav tako jim zato poskuša omejiti pravico do lastnega telesa, lastnega življenja in lastnega sebstva. Po Gorzevem mnenju bo "socializacija materinske funkcije" rešila radikalni konflikt med družbo in žensko le, če bo družbi uspelo ustvariti otroke brez teles žensk ali pa če bodo ženske sprejele ločevanje rojevanja od vzgoje otrok in družbi dovolile, da uporabi njihova telesa (maternice) za svoje cilje in jim plača za privilegij potencialnega rojevanja otrok. Gorz je eden redkih avtorjev, ki opozori na razliko med tem, ali na materinstvo gledamo s pozicije družbe ali s pozicije ženske. Pozicija, s katere obravnavamo materinstvo, je pomembna, ker gre za povsem različne optike. Na dvojnost, ki tiči v povelečevanju materinstva, moramo biti posebno pozorni. Povelečevanje materinstva ustvari občutek, da je materinstvo absolutna prednost in najpomembnejša vloga žensk, pri čemer pa je zamolčano dejstvo, da sta ta vloga in njena mitologizacija hkrati tudi eden od vzrokov za dolgotrajno diskriminacijo žensk. Tudi pri delitvi dela. O dejanski delitvi dela po spolu v gospodinjstvu si lahko preberemo v podatkih raziskav. Avtorica tako navaja raziskavo, ki je bila leta 1995 izvedena med študentsko populacijo v Sloveniji, mednarodno raziskavo *Stališča o delu 1997* (SJM), raziskavo iz leta 1994 *Kvaliteta življenja v Sloveniji*. Zgolj za oris naj navedem podatek iz slednje raziskave, da moški v Sloveniji za gospodinjstvo delo povprečno porabi 7 ur, ženska pa 25,8 ur tedensko. Zanimivo, kajne? Bi plačano gospodinjstvo delo morda spremenilo razmerje delitve dela po spolu?

Sedmo poglavje je avtorica namenila androcentризmu in tradiciji, pri čemer ni pozabila na skrite vire androcentrizma v sodobnosti. Kot primer slednjega navaja raziskavo o delitvi vlog po spolu v pravljičah in berilih v Sloveniji. Zaključí z ugotovitvijo, da so "povečanje socialne negotovosti in neenakosti, ter očitne težnje po redomestifikaciji žensk tudi na Slovenskem prispevale k povečanju posredne in/ali neposredne materialne in moralne nadobremenjenosti (večine) žensk tako v javnem kot v zasebnem območju delovanja" (Jogan, 2001: 227).

V zadnjem poglavju o ženskem gibanju na Slovenskem naredi pregleden, kratek povzetek zgodovine ženskega gibanja v svetu (pomembna predhodnica feminizma iz obdobja pred 19. stoletjem je Olympe de Gouges, ki je leta 1791 napisala *Deklaracijo o pravicah ženske in državljanke*) in v Sloveniji, kjer začetki segajo v 19. stoletje, se intenzivirajo po drugi svetovni vojni in okrepijo v osemdesetih letih 20. stoletja. Ob branju tega dela knjige sem si postavila vprašanje, zakaj avtorica naslovi poglavje žensko gibanje na Slovenskem, če pravzaprav govori o feminističnem gibanju? Po mojem mnenju feminizem kot ideja in politično gibanje ne zajema le žensk kot naravnih pripadnic spola. Še več, Bahovec (1997: 5) pravi takole: "Feminizem je, in je vedno bil, imanentno političen projekt. Z drugimi besedami: feminizem je, in je vedno bil – feminizem brez žensk. Ali še drugače: na "ženski" ni nič inherentno subverzivnega, revolucionarnega, naj bo opredeljena kot biološka ali kot družbena kategorija." Današnji feminizem ima torej težave: po eni strani se obrača na ženske, jim ustvarja dodatni prostor refleksije, ozaveščanja in delovanja, po drugi strani pa lahko s tem zapade v samoizolacijo, če v govor o enakosti in razlikah ne vključí tudi moških. Prepričana sem, da je za realizacijo idej o enakih možnostih in enakosti med spoloma nujno vključevanje moških. Družba namreč sestoji tako iz moških kot iz žensk, čeprav igrajo različne spolne vloge. Svoj delež k promociji sodelovanja moških in žensk pri doseganju enakosti in enakih možnosti pripadnikov obeh spolov lahko prispeva tudi država, ki pa je v Sloveniji očitno še na počitnicah.

Danes je torej mogoče v mnogih okoljih že zaznati številne spremembe v položaju žensk in razmerjih med spoloma, kar pomeni, da so se razmere v zadnjih stoletjih vendarle spremenile. Vendar doseganje (politične) enakosti in enakih možnosti v realnosti ne bo mogoče, dokler se ne bodo spremenile strukture pa tudi miselnost večine ljudi. *Seksizem v vsakdanjem življenju* je vsekakor dobrodošel prispevek, ki s številnimi empiričnimi podatki spodbuja k razmišljanju o dejanskih razmerjih med spoloma in k morebitnim premislekom o (drugačni) prihodnosti.

Citirana literatura:

Bahovec, Eva D. (1997): Ali nisem feministka? Ljubljana: Delta – revija za ženske študije in feministično teorijo, letnik 3, št. 3 - 4, str. 5 - 6.

Gorz, Andr((1989): Critique of Economic Reason. London: Verso.

Metka Kuhar

**Kenneth J. Gergen: Social Construction in Context. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage, 2001
223 strani (ISBN 0761965459), \$ 29.95**

Če je kdo je bral vsaj eno izmed knjig znanega ameriškega socialnega psihologa Kennetha Gergena – *Realities and Relationships: Soundings in Social Construction* (1994) ali pa *An Invitation to Social Construction* (1999), potem se mu bo zdela njegova najnovejša knjiga *Social Construction in Context* (2001) zelo podobna prejšnjima dvema. Vodilni avtor na področju socialnega konstrukcionizma s svojim zadnjim delom ne izstopi iz sence prejšnjih dveh, kar je razumljivo, saj gre pri tej knjigi za zbirko enajstih člankov, od katerih sta samo dva izvorna, ostalih devet pa predstavljajo revidirani članki ali poglavja zbornikov iz obdobja med 1994 in 2000. Kljub vsemu velja poudariti, da gre za sijajnega pisca, ki bralca od strani do strani izziva, privlači, navdušuje. Gergen je provokativen avtor, revolucionaren v svojem pristopu, njegovi teksti so napisani z učenjaško strokovnostjo in hkrati z literarno eleganco, kar je pogosto ideal za akademska dela, čeprav ga le redko kdo doseže. Njegovo pisanje sloni na ramenih postempiricistične, poststrukturalistične in hermenevtske misli zadnjih desetletij.

Knjiga je razdeljena na tri dele. Prvi sklop člankov se ukvarja s socialnim konstrukcionizmom v okviru družbenih ved na (meta)teoretski ravni, drugi sklop s socialnimi praksami, ki lahko s pridom uporabljajo ideje socialnega konstrukcionizma (terapija, pedagogika, organizacije), tretji sklop pa se posveča socialni konstrukciji v širšem kulturnem kontekstu, ukvarja se s konstrukcionističnimi idejami, ki prispevajo k boljšemu družbenemu razumevanju oz. kvalitetnejšemu kulturnemu življenju. Pogosto se mi zdi mi, da skuša Gergenovo konstrukcionistično pisanje s svojim kopernikanskim premikom v razumevanju jezika in realnosti ustvariti začasno konceptualno omotico v bralcu. Lahko bi celo dejala, da je implicitni cilj konstrukcionističnih piscev zмести bralca. Pod vprašaj so namreč postavljeni številni uveljavljeni pojmi, kot so objektivnost, resnica, racionalnost, avtoriteta, znanstveni napredek; še več, ogroženi so tudi pojmi, kot so intimnost, izkušnja, zavest, kreativnost, demokracija. Iz kritiziranja, spodkopavanja in »dekonstruiranja« predpostavk, ki običajno ohranjajo naš »domač« občutek sebstva, sveta, iskanja znanja, pogosto izhaja ambivalenten odnos do socialnega konstrukcionizma. Cilj Gergenovega zavračanja modernističnih predpostavk je »izprazniti prostor« za alternativne metode, teorije in »branja« socialne realnosti, ki kolektivno nudijo sveže možnosti za (psihološko) raziskovanje in prakso. Gergen našteje, kateri pojmi se mu zdijo pomembni: »jezik, dialog, pogajanja, socialna pragmatika, distribucija moči, kulturne prakse« (str. 37). Njegov pogled vključuje nenehno prevpraševanje, iskanje, razjasnjevanje, preverjanje mnenj v luči novih spoznanj in podatkov. »Moji prispevki v knjigi nimajo namena »povedati resnico« o družbenem življenju niti na novo osnovati razum ali vrednote. Raje upam, da bom spodbudil dialog o sedanjem stanju in ustvaril diskurzivne pripomočke, s katerimi lahko kritično in spoštljivo reflektiramo in odpiramo prostor za nove oblike koordinirane akcije« (str. 6).